

КОРХОНАЛАРДА ХУСУСИЙ КАПИТАЛ ЭЛЕМЕНТЛАРИНИНГ АУДИТ ОБЪЕКТИ СИФАТИДАГИ ТАВСИФИ

Бухгалтерия ҳисоби кафедраси стажёр-ассистенти
Ниятов Жаҳонгир Абдугаппор ўғли

Аннотация: Хусусий капиталнинг моҳияти, корхоналар фаолияти равнақида тутган ўрни ва аудит объекти сифатидаги тавсифи, корхоналар фаолиятдан қатъий назар, хоҳ ишлаб чиқариш билан шуғуллансин, хоҳ хизмат кўрсатиш билан фаолияти боғлиқ бўлсин, ўзида моддий бойликлар ва пул маблағларидан ҳамда хўжалик фаолиятини юритиш учун амалга оширилган молиявий қуйилмалар йиғиндисидан ташкил топган капиталга эга бўлиши билан белгиланади.

Калит сўзлар: молиявий ҳисобот, бизнес, бухгалтерия ҳисоби, хусусий капитал, стандартлар, баланс.

DESCRIPTION OF ELEMENTS OF PRIVATE CAPITAL IN ENTERPRISES AS AN AUDIT OBJECT

Intern-assistant of the Department of Accounting
Niyatov Jakhongir

Abstract: The essence of private capital, its role in the development of enterprises' activities and its description as an audit object, regardless of the activities of enterprises, whether they are engaged in production or related to the provision of services, it includes material assets and funds, as well as financial activities carried out to run economic activities determined by having a capital consisting of the sum of deposits.

Key words: financial reporting, business, accounting, private equity, standards, balance sheet.

Капитал –бу моддий бойликлар ва пул маблағлари кўринишида хўжалик фаолиятини юритиш учун амалга оширилган молиявий қуйилмалар йиғиндисидир. Корхона капитали ўз (ички) маблағлари ва жалб қилинган (ташқи) манбалардан шаклланган бўлиши мумкин. Молиялаштиришнинг асосий манбаси корхонанинг капиталидир. Корхонанинг молиявий барқарорлигини таъминлайдиган омиллардан бири корхона капиталининг кўпайиши.

Корхона хусусий капиталининг умумий кўринишини активларни

шакллантиришда инвестициялаштирилган пул маблағлари, моддий ва номоддий шаклдаги бойликлар баҳолайди.

Корхона устав капитали унинг устави ва таъсис шартномасига мувофиқ қоидага кўра, таъсисчиларнинг ҳиссалари ҳисобига барпо этилади. У корхонанинг хўжалик фаолиятдан олиннадиган фойдаси ҳисобига, зарур бўлганда таъсисчиларнинг мақсадли бадаллари ҳисобига ҳам тўлдирилиши мумкин. Корхона устав капиталига ҳисса сифатида бинолар, иншоотлар, курилмалар ва бошқа моддий қийматликлар: ер, сув ва бошқа табиий ресурслардан фойдаланиш ҳуқуқлари, шунингдек, бошқа мулк ҳуқуқлар (шу жумладан, кашфиётлардан фойдаланиш учун, «НОУ ХАУ» ва бошқа номоддий активлар); қўшма корхона иштирокчи давлатларининг валюталаридаги эркин айирбошладиган валюталарда пул маблағлари қўшилишлари мумкин.

Муассисларнинг бадаллари пул суммалари, шунингдек бинолар, иншоотлар, ускуналар, номоддий активлар ва хоказо кўринишида киритилиши мумкин. Устав капиталининг хусусиятларига қуйидагилар киради:

устав капиталининг миқдори корхона устави ва таъсис шартномасига мувофиқ белгиланади ва нисбатан доимий характерга эга бўлади. Унинг бирламчи миқдорини ўзгариши фақат корхона уставида давлат қайдномасидан қайта ўтказиш йўли билан амалга оширилади;

устав капиталини ҳақиқатда шакллантириш вақт бўйича чегараланади.

Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ корхоналар устав капиталини шакллантиришнинг охириги муддати бўлиб таъсис этилган санадан бошлаб бир тавқим йил ҳисобланади. Ушбу муддатда ўз устав капиталини шакллантирмаган корхоналар юридик статусини йўқотади ва тугатилади. Устав капитали корхоналарнинг ташкилий-ҳуқуқий шакллари ва мулк шаклларига боғлиқдир. Хусусий ва коллектив ўртоқчилик мулклари асосида ташкил этилган корхоналарда устав капитали таъсисчиларнинг пай ва бадалларидан иборат бўлади. Акционерлик жамиятларида устав капитали чиқарилган оддий ва имтиёзли акцияларнинг номинал қийматидаги суммаларининг йиғиндисидан ташкил топади.

Устав капиталига таъсисчиларнинг ҳиссалари узоқ ва қисқа муддатли активлар билан, яъни асосий воситалар, номоддий активлар, капитал ва молиявий инвестициялар, товар-моддий бойликлар ва пул маблағлари билан, киритилиши мумкин.

Таъсисчиларнинг устав капиталдаги ҳиссалари корхонанинг соф фойдасини ҳиссали усулда тақсимлашга, акцияларнинг сони эса соф фойдани

уларнинг ҳар бирига мос равишда тақсимлашга асос бўлиб ҳисобланади. Давлат корхоналарида соф фойда тақсимланмайди ва устав капиталининг миқдорини оширишга йўналтирилади.

Хусусий капитал корхона балансининг 3 қисмида жойлашган унда мулк эгасига тегишли бўлган, ишлаб чиқариш жараёнида қатнашадиган ва фойда келтирадиган мол-мулклари йиғиндиси акс эттирилгандир.

Хусусий капитал - корхона мол-мулкининг ҳақиқий баҳоси, активлари (мол мулклари) ва мажбуриятлари ўртасидаги фарқ билан аниқланади.

Корхонанинг хусусий капитали ўз ичига иқтисодий келиб чиқиши ҳар хил бўлган, шаклланиш усуллари ва корхонанинг молиявий ресурслари манбаларидан фойдаланишни олади. Бундай бўлишлар хўжалик фаолиятини таҳлил қилиш жараёнида молиявий ҳисоботлардан фойдаланувчилар учун зарурдир. Корхона балансининг пассивлари тизимидаги капитал салмоғининг юқорилиги корхонанинг молиявий барқарорлигидан далолат беради.

Корхона ўз капитали уни маблағларининг умумий қийматини ифодалаб, унга мулк ҳукуки асосида тегишли булиб, активларининг маълум қисмини барпо этиш учун фойдаланилади. Ўз капиталига инвестициялаш ҳисобидан барпо этилган активларнинг бу қисми, корхонанинг соф активларини ифодалайди. Корхона капитали айланиш жараёнида учта боскичдан ўтади:

Биринчи боскичда пул шаклида капитал операцион активларга (айланма ва айланмадан ташқари) инвестицияланиб, ишлаб чиқарувчи шаклга айланади.

Иккинчи боскичда ишлаб чиқарувчи капитал маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнида товар шаклига айланади.

Учинчи боскичда товар капитали товар ва хизматларнинг сотилиши натижасида пул капиталига айланади.

Бозор иқтисодиёти модернизация қилиш шароити ва корхоналар фаолиятига талабларнинг ошиши билан, корхоналар барқарор ишлаши учун, уларнинг фаолиятини ташкил этишни такомиллаштириш зарурати кучаяди. Шунинг учун ҳар бир корхона кўзда тутилган мақсадларга эришиш ва самарали ривожланишнинг оптимал йўлини танлаш учун, муайян ҳисоб сиёсатига эга булиши лозим. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг 2009 йил 19 мартдаги 37-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Молиявий ҳисобот”нинг 5- шаклида хусусий капиталнинг тузилмаси қуйидагилардан иборатдир деб кўрсатилган: Устав капитали, қўшилган капитал, резерв капитали, тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар), сотиб олинган хусусий акциялар мақсадли тушумлар ва бошқалар.

Хусусий капитални таснифлаш учун тавсия этилаётган гуруҳлар

бухгалтерия ҳисоби халқаро стандартларини тадқиқ этиш асосида ишлаб чиқилган.

Устав капитали деганда корхонанинг таъсисчилари томонидан унга киритиладиган маблағлар мажмуаси, шунингдек чиқарилган акцияларнинг номимал қийматидаги суммаларининг йиғиндиси тушунилади.

Хусусий капитал аудитининг объекти, элементи ҳамда назорат нуқталарини аниқлашда Ўзбекистон Республикасида бухгалтерия ҳисобини тартибга солиб турувчи меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга асосланилади. Шу ўринда хусусий капиталнинг таркибий элементларининг шакллантирилиши ва ишлатилиши бўйича тўлиқ тасаввурга эга бўлиш талаб этилади. Тадқиқот жараёнида хусусий капитал ҳар бир элементининг хусусиятларидан келиб чиқиб аудит қилишда эътибордан қочирмаслик талаб этиладиган алоҳида жиҳатлар аниқланди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Shodiyevich, R. S. ., Xusniddin Qizi, J. S. ., & Zafar qizi, O. F. . (2024). Benefits of Social Networks in the Field of Services. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 3(2), 84–88. Retrieved from <https://www.bjisrd.com/index.php/bjisrd/article/view/1533>
2. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=2chddD8AAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=2chddD8AAAAJ:vV6vV6tmYwMC
3. Ражабоев Ш. Ш. ПРАВИЛА УЧЕТА ПРИ ПРОЕКТИРОВАНИИ СТАРТАПОВ //ББК 65.29: 74.48 я431 П711. – 2023. – С. 26.
4. Sh R. S., Shodmonov T. S. POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS OF GLOBALIZATION //Теория и практика современной науки. – 2023. – №. 10 (100). – С. 15-18.
5. Sh R. S. USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE ACCOUNTING OF ENTERPRISES //Теория и практика современной науки. – 2023. – №. 10 (100). – С. 19-23.
6. Umidov D. U., Sh R. S. APPLICATION OF PROGRAMS USED IN THE FIELD OF ACCOUNTING IN STARTUPS //ББК 65.29: 74.48 я431 П711. – 2023. – С. 31.
7. Ражабоев Ш. Ш. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА УРОВНЯ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ ВО ВРЕМЯ УЧЕБНЫХ ЗАНЯТИЙ //Экономика и социум. – 2024. – №. 2-2 (117). – С. 585-591.